

UNDERVISNINGS
MINISTERIET

Kortlægning af frit valg på undervisningsområdet

Indhold

1	Opsamling	5
2	Kortlægning af eksisterende fritvalgsordninger	6
2.1	Frit valg på grundskoleområdet.....	6
2.1.1	Generelt om frit valg på folkeskoleområdet	6
2.1.2	Frit valg på folkeskoleområdet, når eleven har behov for specialundervisning	7
2.1.3	Frie og private grundskoler	8
2.1.4	Anvendelse af det frie valg	8
2.1.5	Vejledning i grundskolen i forhold til overgang til en ungdomsuddannelse	8
2.1.6	Særligt om befordring i folkeskolen	9
2.1.7	Barrierer for at gøre brug af frit valg	9
2.2	Frit valg på gymnasieområdet	10
2.2.1	Anvendelse af det frie valg	12
2.2.2	Barrierer for at gøre brug af frit valg	14
2.3	Frit valg på erhvervsuddannelser	14
2.3.1	Anvendelsen af det frie valg	16
2.3.2	Eksisterende tiltag, som kan fremme frit valg	16
2.3.3	Barrierer for det frie valg	17

1 Opsamling

Som et led i sammenhængsreformen er der gennemført et servicetjek af det frie valg på en række velfærdsområder med baggrund i ambitionen om at styrke befolkningens frie valg, jf. regeringsgrundlaget, herunder på undervisningsområdet.

I forbindelse med dette servicetjek er nærværende kortlægning udarbejdet, som giver et overblik over frit valg på undervisningsområdet. Kortlægningen dækker grundskoleområdet, gymnasieområdet og erhvervsuddannelsesområdet, idet de øvrige områder på Undervisningsministeriets ressort ikke er vurderet relevante at kortlægge i denne sammenhæng. Det gælder bl.a. det forberedende område, hvor der i øjeblikket implementeres en række ændringer som følge af den politiske aftale om en reform af det forberedende område (Aftale om bedre veje til uddannelse og job).

Kortlægningen peger på et behov for dels øget vejledning om muligheden for frit at vælge folkeskole, dels flere relevante informationer om skolerne målrettet forældre til kommende skolebørn. Kortlægningen viser også, at det frie valg for så vidt angår gymnasierne er betinget af reglerne for elevfordeling mellem gymnasierne, antallet af private gymnasier og erhvervsgymnasiale udbudsteder. Endelig viser kortlægningen, at afstanden mellem hjemmet og erhvervsuddannelsesinstitutionen har betydning for det frie valg.

Med gymnasiereformen fra 2016 er det frie valg på gymnasieområdet forbedret. Private gymnasier har fået bedre muligheder, og Undervisningsministeriet har arbejdet på at forbedre det geografiske udbud af erhvervsgymnasiale uddannelser. Dertil kommer, at der pågår et arbejde med at fastlægge nye principper for elevernes valg af uddannelsesinstitution (elevfordelingsregler).

På erhvervsuddannelsesområdet har Undervisningsministeriet i vinteren 2018 igangsat en række analyser af erhvervsuddannelserne. Analyserne omfatter bl.a. uddannelsesinstitutionernes geografiske placering.

2 Kortlægning af eksisterende fritvalgsordninger

Dette afsnit skitserer de fritvalgsordninger, der eksisterer på grundskole-, gymnasie- og erhvervsuddannelsesområdet.

Der er i de seneste år gennemført reformer af både folkeskolen, erhvervsuddannelserne og de gymnasiale uddannelser. Reformerne betragtes som bagtæppet for de strukturelle forhold for fritvalgsordningerne på undervisningsområdet. I forhold til grundskoleområdet bemærkes det, at det af regeringsgrundlaget fremgår, at der generelt skal være ro om folkeskolen, så den fortsatte gennemførelse af folkeskolereformen sikres. Det fremgår desuden af regeringsgrundlaget, at de nye reformer af erhvervsuddannelserne og af de gymnasiale uddannelser skal føres ud i livet på den bedst mulige måde.

2.1 Frit valg på grundskoleområdet

På grundskoleområdet kan man frit vælge, om man ønsker at gå i en folkeskole, herunder en anden folkeskole end ens distriktsskole, en fri eller privat grundskole, ligesom forældrene kan erklære overfor kommunalbestyrelsen i deres bopælskommune, at de selv vil varetage deres barns undervisning.

Boks 1

Juridisk grundlag for fritvalg på grundskoleområdet

- Ifølge Grundlovens § 76 har alle børn i den undervisningspligtige alder ret til fri undervisning i folkeskolen, men forældrene har ikke pligt til at lade børnene undervise i folkeskolen.
- Forældre kan således frit vælge, om de ønsker, at deres barn skal gå i en folkeskole, herunder i en anden folkeskole end distriktsskolen, en fri- eller privatskole, eller om de ønsker at hjemmeundervise deres barn.
- Ifølge folkeskolelovens § 36 har alle børn ret til at blive optaget i folkeskolen i det distrikt, hvor de bor. Forældre har dog samtidig krav på, at deres barn optages i en folkeskole efter eget valg i bopælskommunen eller i en anden kommune, under forudsætning af at det kan ske inden for de rammer, kommunalbestyrelsen har fastsat.
- Hvis det ikke er muligt at imødekomme alle ønsker om optagelse i en anden skole end distriktsskolen, skal kommunalbestyrelsen fastsætte retningslinjer for, hvilke børn der skal optages først. Retningslinjerne skal være baseret på objektive kriterier, som fx søskende på skolen, afstand eller lign.
- Kommunalbestyrelsen kan i ganske særlige tilfælde træffe beslutning om at suspendere det frie skolevalg i forhold til enkelte klasser eller klassetrin på en skole, jf. folkeskolelovens § 40, stk. 2, nr. 4.
- Kommunalbestyrelsen kan træffe beslutning om at henvise en elev med et ikke uvæsentligt behov for sproglig støtte til en anden folkeskole end distriktsskolen, jf. folkeskolelovens § 5, stk. 7 og § 36, stk. 2 og 3.

2.1.1 Generelt om frit valg på folkeskoleområdet

Som det fremgår ovenfor, er der udstrakte muligheder for frit at vælge skole på grundskoleområdet, herunder særligt på folkeskoleområdet. Det frie valg afhænger således som udgangspunkt kun af, om der er ledig kapacitet på den skole, man ønsker optagelse

på (hvis denne ikke er distriktsskolen, da man altid har krav på optagelse der). Den enkelte kommunalbestyrelse fastlægger rammerne for skolestrukturen og klasseskabelsen i kommunen, herunder hvor mange elever der kan optages i en klasse, indtil den lukkes for tilgang af elever fra andre distrikter i kommunen og fra andre kommuner. Ofte ligger grænsen på 24, 25 eller 26 elever (elevtallet må normalt ikke være mere end 28 ved skoleårets begyndelse). Når det kommunalt fastsatte klassemaksimum er nået, afslås optagelse af elever via det frie skolevalg. Klassemaksimum kan være fastsat forskelligt fra skole til skole – og fra klassetrin til klassetrin på samme skole.

Selv om klassemaksimum er nået, skal der dog fortsat optages elever, der flytter til det pågældende skoledistrikt. Tilflyttere til et skoledistrikt har således krav på optagelse i distriktsskolen.

Kommunalbestyrelsen kan efter en konkret og individuel vurdering beslutte at henvise en elev med et ikke uvæsentligt behov for sprogstøtte i dansk som andetsprog til en anden skole end distriktsskolen, på hvilken undervisningen er særligt tilrettelagt med henblik på at tilgodese elevens behov for sproglig og faglig udvikling. Vurderingen skal foretages ud fra en individuel vurdering af elevens sproglige behov, og eleven bevarer retten til at blive optaget i sin distriktsskole, når eleven ikke længere vurderes at have det pågældende behov for sprogstøtte.

Kommunalbestyrelsen kan træffe beslutning om, at der i enkelte tilfælde kan suspenderes fra det frie skolevalg. Disse tilfælde vedrører konkrete problemstillinger på skolerne i helt konkrete klasser. Skolen kan i disse tilfælde suspendere det frie skolevalg for at beskytte særligt sårbare klasser eller klassetrin af pædagogiske årsager i en periode. Der kan ikke ske afvisning af elever begrundet i den enkelte elevs forudsætninger eller lignende, så som karaktergennemsnit eller elevens opførsel på en tidligere skole. Afvisning af elever kan derfor kun ske, hvis der forinden er truffet beslutning om suspension for den pågældende klasse eller det pågældende klassetrin.

2.1.2 Frit valg på folkeskoleområdet, når eleven har behov for specialundervisning

Specialundervisningselever har som udgangspunkt også ret til at blive i den skole, som de er optaget i. Eleven kan dog henvises til en anden skole, hvis det ved en pædagogisk-psykologisk vurdering viser sig, at elevens specialundervisningsbehov har ændret sig.

Hvis forældrene ikke ønsker at benytte det specialundervisningstilbud, som bopælskommunen har henvist barnet til, har forældrene mulighed for at vælge et specialundervisningstilbud i bopælskommunen eller i en anden kommune, der svarer til det tilbud, som bopælskommunen har henvist til.

Forældrene kan ikke vælge et specialundervisningstilbud, som er mere vidtgående end det tilbud, som bopælskommunen har henvist til. Forældrene vil godt kunne vælge et specialundervisningstilbud, der er mindre vidtgående end det tilbud, som bopælskommunen har henvist til. Det er en forudsætning, at der er plads på den ønskede skole, og at den ønskede skole har et tilbud, som er relevant for den pågældende elev.

2.1.3 Frie og private grundskoler

Denne skoleform er uafhængig af skoledistrikter og kan vælge at afvise elever, der søger om optagelse, fx baseret på elevens faglige niveau.

De frie grundskoler modtager et statsligt tilskud via en 'koblingsprocent', der er en andel af kommunernes gennemsnitlige elevudgift i folkeskolen tre år før finansåret, dvs. inkl. udgifter til specialelever i de almindelige folkeskoler. Regeringen har med FL16, FL17 og FL18 hævet koblingsprocenten. Midlerne øremærkes med FL18 til elever med særlige behov (specialundervisning og inklusion) via en særskilt pulje og tilskudsramme på finansloven for at øge de frie grundskolers ressourcer til elever med særlige behov.

Det er således regeringens intention med hævelsen af koblingsprocenten at understøtte det frie valg for forældre til elever med særlige behov.

2.1.4 Anvendelse af det frie valg

Ministeriet har både i 2011 og 2017 fået foretaget en analyse af forældres anvendelse af frit skolevalg (senest EPINION, august 2017). I denne periode er der sket en stigning i andelen af forældre, der benytter muligheden for at vælge en anden skole end distriktskolen til deres barn. Stigningen skyldes bl.a., at flere elever starter i børnehaveklassen i en fri grundskole (jf. tabel 1), samt at flere forældre gør brug af retten til frit at vælge en anden folkeskole end distriktsskolen.

Tabel 1. Andel elever i hhv. folkeskole og fri- eller privatskole

Skoleår	Folkeskole	Fri- eller privatskole
2010/11	86 pct.	14 pct.
2016/17	82 pct.	18 pct.

Kilde: Undervisningsministeriets beregninger pba. data fra Danmarks Statistik

I skoleåret 2010/11 gik 86 % af eleverne i en folkeskole, og 14 % gik på en fri- eller privatskole. I 2015/16 gik 83 % i folkeskolen mod 17 %, som gik på en fri- eller privatskole.

Det er også undersøgt, hvor mange elever der går på hhv. deres distriktsskole, en anden folkeskole i kommunen, en folkeskole udenfor kommunen og frie- og private skoler. Der er her taget udgangspunkt i en stikprøveundersøgelse af 5.547 besvarelser. Undersøgelsen viser, at 66 % af eleverne går på deres distriktsskole, 11 % går på en anden folkeskole i kommunen, 1,5 % af eleverne går på en folkeskole i en anden kommune end bopælskommunen, og 20 % går på en fri- eller privat skole.

Undersøgelsen viser, at de fleste elever, der i løbet af deres skolegang skifter skole, skifter fra en folkeskole til en anden folkeskole, dels som naturlig følge af flytning, dels fordi de har været utilfredse med skolen.

2.1.5 Vejledning i grundskolen i forhold til overgang til en ungdomsuddannelse

I udskolingen skal eleverne vejledes om deres valg af videre uddannelse, og der er fokus på, at eleverne bliver klar til at gennemføre en ungdomsuddannelse.

Det sker blandt andet gennem:

- Vejledning fra 7. klasse

- Introduktionskurser i 8. klasse
- Uddannelsesparathedsvurdering fra 8. klasse
- Brobygning

I den kollektive vejledning skal eleverne udfordres i deres forestillinger om valg af uddannelse og af job, så valg af uddannelse sker på et reflekteret og oplyst grundlag.

2.1.6 Særligt om befordring i folkeskolen

På folkeskoleområdet gælder der regler om kommunalbestyrelsens pligt til at sørge for befordring mellem skolen og hjemmet. Kommunalbestyrelsen er forpligtet til at sørge for befordring for børn, der har længere skolevej end hhv. 2,5 km (0.-3. klasse), 6 km (4.-6. klasse), 7 km (7.-9. klasse) eller 9 km i 10. klasse. Derudover er kommunen forpligtet til at yde befordring til børn, der har en kortere skolevej, hvis hensynet til børnenes sikkerhed i trafikken gør det særligt påkrævet. Reglerne er minimumsstandards, hvorfor den enkelte kommune kan vælge at yde befordring i videre omfang end det, der gælder efter folkeskoleloven.

De nævnte regler gælder ikke elever, der har valgt en anden folkeskole end distriktsskolen. Dermed kan det for elever, der ønsker at vælge en anden skole (inden for en rimelig radius) end distriktsskolen, være forbundet med større omkostninger at komme til og fra den pågældende skole end havde eleven valgt distriktsskolen.

Elever, der er blevet henvist til en anden skole end distriktsskolen, grundet deres sproglige behov, jf. ovenfor, er ikke omfattet af den nævnte undtagelsesbestemmelse. Det betyder, at der skal ydes befordring til elever, der er henvist til en anden skole end distriktsskolen, hvis henvisningen er begrundet i elevens behov for sprogstøtte.

Elever, der er henvist til undervisningen på en anden skole end distriktsskolen har også ret til befordring, hvis afstands- eller farlighedskriteriet er opfyldt.

Kommunen er endvidere forpligtet til at sørge for befordring til og fra skole af syge og invaliderede elever. Denne befordringsforpligtelse gælder dog ikke, hvis eleven vælger en anden skole end distriktsskolen. I dette tilfælde er kommunen forpligtet til at yde befordring svarende til, hvad kommunen ville være forpligtet til at afholde, hvis eleven gik på distriktsskolen.

Undervisningsministeriet og KL udarbejdede primo 2018 en vejledning om frit skolevalg og befordring til kommunerne, da der ofte opstår spørgsmål om afklaring af disse regler.

2.1.7 Barrierer for at gøre brug af frit valg

Epinion-undersøgelsen om forældres anvendelse af frit skolevalg afdækker bl.a. hvilke barrierer, forældrene oplever i forhold til at kunne gøre brug af det frie valg. Ifølge forældrene består de væsentligste barrierer for det frie skolevalg i lange afstande og skolernes kapacitet.

Derudover oplever forældrene, at skolesammenlægninger i praksis udgør en udfordring i forhold til det frie valg. Ved skolesammenlægninger forstås, at flere skoler nedlægges og samles til én samlet skole med ét samlet skoledistrikt bestående af afdelinger svarende til de tidligere selvstændige skoler. Skolesammenlægninger er som regel foretaget for at opnå økonomiske effektiviseringer og/eller tilpasse kapaciteten til et faldende børnetal. Der kan desuden være faglige fordele ved sammenlægningen.

Undersøgelsen peger dog også på, at forældrene oplever deres mulighed for frit at vælge (en bestemt) skole bliver begrænset, fordi der kun kan søges om optagelse på den samlede skole, hvorefter det er op til skolelederen at fordele eleverne på de enkelte afdelinger på skolen. I visse tilfælde kan der være mulighed for at afgive ønsker ift. specifikke afdelinger på skolen, men det vil i sidste ende være op til skolelederens beslutning. Skolelederen kan have et ønske om at samle fx indskolingen på én afdeling osv., eller fordele eleverne, så der er lige mange elever af samme køn, jævn fordeling af elever med anden etnisk herkomst mv. Dette kan i praksis betyde, at en elev kan blive fordelt til en afdeling af en skole, der ligger væsentligt længere væk fra bopælen end den nærmeste afdeling af skolen, eller at elevens ønske om at gå på en bestemt afdeling ikke kan imødekommes, fordi skolelederens fordelingskriterier medfører, at eleven skal optages på en anden afdeling af skolen.

Dertil vurderer Epinion, at forældrenes manglende kendskab til deres ret til frit at vælge folkeskole vurderes at udgøre en barriere. Ifølge undersøgelsen får de fleste forældre deres viden i forbindelse med valg af skole fra deres omgangskreds eller den konkrete skoles hjemmeside. De fleste kommuner arbejder dog med tiltag, der skal fremme forældrenes brug af det frie valg ved bl.a. at informere om muligheden for frit valg, formidling af data og dokumentation fra skolerne mv.

2.2 Frit valg på gymnasieområdet

Når elever forlader grundskolen, har de som udgangspunkt frit valg af ungdomsuddannelse.

Boks 2

Juridisk grundlag for fritvalg på gymnasieområdet

- Adgangsforudsætningerne for optagelse på en gymnasial uddannelse er fastsat i Lov om gymnasiale uddannelser. De adgangsforudsætninger, som er indført med gymnasireformen fra 2016, træder i kraft til skoleåret 2019/20 (dog er adgangsforudsætningerne for at blive optaget på toårig hf direkte fra 9. klasse trådt i kraft fra skoleåret 2017/18).
- Der er samme adgangsforudsætninger til de treårige gymnasiale uddannelser (stx, hhx og htx). Adgangsforudsætninger til den toårige hf er anderledes og varierer alt efter, om ansøgeren søger fra 9. klasse eller fra 10. klasse.
- Det fremgår af Lov om institutioner for almen gymnasial uddannelse og almen voksenuddannelse m.v. (§ 12), at undervisningsministeren fastsætter regler om fordelingen af elever og kursister mellem institutionerne (stx og hf). Fordelingen af elever koordineres gennem såkaldte fordelingsudvalg, som er nedsat af regionsrådet og dækker et geografisk område.

- Reglerne for fordeling af ansøgere til gymnasiale uddannelser er fastsat i Bekendtgørelse om optagelse på de gymnasiale uddannelser (optagelsesbekendtgørelsen). Det fremgår af § 29, at hovedkriteriet for at afgøre, hvilken institution en ansøger optages på, er afstanden via vejnettet mellem ansøgernes bopæl og uddannelsesstedet (afstandskriteriet). Afstandskriteriet dækker stx og hf, men ikke htx og hhx.
- Private gymnasier er reguleret ved Lov om private institutioner for gymnasiale uddannelser. Det er undervisningsministeren, der godkender, at private opretter gymnasieskoler, studenterkurser og hf-kurser (§ 1). Skolerne følger reglerne i gymnasieloven, men har visse frihedsgrader i forhold til offentlige, selvejende gymnasier.

Størstedelen af de unge vælger en gymnasial uddannelse, *jf. tabel 2*. Tabellen viser andelen af elever, der går på en given uddannelse 3 måneder efter afsluttet grundskole.

Tabel 2. Overgang til ungdomsuddannelse 3 mdr. efter afslutning på grundskolen, 2016

Ikke i gang	16%
Forberedende uddannelser og øvrige ungdomsudd.	2%
Gymnasiale uddannelser	66%
Erhvervsfaglige uddannelser	16%
Hovedtotal	100%

Kilde: Undervisningsministeriets databank

Adgangsforudsætningerne for at opnå optagelse på en gymnasial uddannelse fra 2019/20¹ er fastlagt i lov om de gymnasiale uddannelser. Fra skoleåret 2019/20 træder nye adgangsforudsætninger i kraft, idet der med gymnasiereformen fra 2016 er aftalt en række nye betingelser for, at en elev fra grundskolen kan optages på en gymnasial uddannelse. Tilsvarende gælder en række adgangskrav til erhvervsuddannelserne.

Inden for de gymnasiale uddannelser kan eleverne vælge mellem almengymnasiale uddannelser (stx og hf) og erhvervsgymnasiale uddannelser (hhx og htx), *jf. tabel 3*.

Tabel 3. Overgang til gymnasiale uddannelser (offentlige) 3 mdr. efter afslutning på grundskolen, 2016

Gymnasiale uddannelser		
Hf	7%	8.5
		12
Hhx	20%	10.7
		92
Htx	11%	5.8
		52
Stx	62%	31.7

¹ Dog er adgangsforudsætningerne for at blive optaget på toårig hf direkte fra 9. klasse fra skoleåret 2017/18 fastsat i lov om de gymnasiale uddannelser.

2 Kortlægning af eksisterende fritvalgsordninger

		99
Hovedtotal	100%	53.805

Kilde: Undervisningsministeriets databank

Eleverne kan vælge et privat alternativ til de offentlige, selvejende institutioner. *Tabel 4* viser, hvordan fordelingen af elever er inden for private udbud af almen gymnasial uddannelse 3 måneder efter afsluttet grundskole.

Tabel 4. Overgang til private gymnasiale uddannelser 3 mdr. efter afslutning på grundskolen, 2016

Gymnasiale uddannelser		
Hf	3%	124
Stx	97%	1.381
Hovedtotal	100%	1.426

Kilde: Undervisningsministeriets databank

Ovenstående tabeller viser, at der af de ca. 55.000 elever, der går på en gymnasial uddannelse 3 måneder efter afsluttet grundskole, er knap 1.500, der går på et privat gymnasium svarende til ca. 3 procent af eleverne på gymnasiale uddannelser.

Antallet af private institutioner er derfor mindre end antallet af offentlige institutioner, jf. *tabel 5*.

Tabel 5. Antal institutioner fordelt på gymnasiale uddannelser, 2016

	Antal institutioner	Heraf private
Hf	111	2
Hhx	61	
Htx	53	
Stx	148	17

Kilde: Undervisningsministeriets databank

Det bemærkes, at der i tillæg til ovenstående uddannelser også findes en række internationale uddannelser som fx IB-uddannelsen, som ikke er reguleret i dansk lovgivning, og Dansk/Fransk Baccalauréat (DFB) på Prins Henriks Skole og dansk-tysk studentereksamen (DIAP).

2.2.1 Anvendelse af det frie valg

Når en elev søger en offentlig gymnasial uddannelse, skal det afgøres, hvilken institution eleven skal optages på. På det almen gymnasiale område (stx og hf) er dette reguleret i de såkaldte elevfordelingsregler, som er fastsat i bl.a. optagelsesbekendtgørelsen.

Hvis en almen gymnasial institution får flere ansøgere, end den har plads til at optage, skal eleverne fordeles i de såkaldte fordelingsudvalg bestående af gymnasierne i et geografisk område. Når det sker, træder elevfordelingsreglerne i kraft. Disse regler definerer, at fordelingen af elever som udgangspunkt baseres på afstanden fra elevernes hjem

til gymnasierne. Hovedreglen er, at de elever, der har kortest transportafstand mellem bopæl og den søgte uddannelsesinstitution, optages på institutionen. Elever, der bor længere fra den søgte institution, henvises til andre institutioner.

I ansøgningsprocessen prioriterer eleverne op til 5 gymnasier. I 2016 og 2017 fik over 95 pct. af eleverne på landsplan opfyldt deres førsteprioritetsønske.

Med gymnasireformen fra juni 2016 er det besluttet, at undervisningsministeren med inddragelse af forligskredsen skal fastlægge nye principper for elevfordeling ved optagelse på de gymnasiale uddannelser.

Reglerne for elevfordeling gælder ikke de erhvervsgymnasiale uddannelser (hhx og htx). Hvis institutionen får flere ansøgere, end den har plads til at optage, fordeles de overskydende elever mellem institutionerne af de pågældende rektorer. Der har hidtil ikke været behov for en strammere styring af elevfordelingen på de erhvervsgymnasiale institutioner, hvilket formentlig delvist skyldes, at der er færre institutioner og elever end på stx og hf.

2.2.1.1 Geografisk dækning af erhvervsgymnasiale uddannelser

Det fremgår ovenfor, at der er væsentligt færre erhvervsgymnasiale institutioner end almen-gymnasiale institutioner. Ligeledes er der væsentligt færre unge, som vælger en erhvervsgymnasial uddannelse end en almen-gymnasial uddannelse.

Undervisningsministeriet gennemførte i 2016 en analyse af den geografiske tilgængelighed til de erhvervsgymnasiale uddannelser i Danmark. Analysen kortlagde de områder i Danmark, hvor det kan sandsynliggøres, at unge afholder sig fra at søge en erhvervsgymnasial uddannelse – særligt htx-uddannelsen – på grund af geografiske barrierer. Analysen viste, at der findes enkelte områder med lang rejsetid til nærmeste hhx- eller htx-udbud og en lav søgefrekvens til hhx eller htx. På baggrund heraf er der løbende blevet arbejdet på et bedre geografisk udbud af erhvervsgymnasiale uddannelser under hensyn til faldende ungdomsårgange.

2.2.1.2 Geografisk dækning af private institutioner

De private gymnasier er frie skoler, som har fri etableringsret, hvorfor deres oprettelse og geografiske dækning ikke reguleres centralt. Der findes i dag 19 private gymnasier, der udbyder stx og/eller hf. Den geografiske dækning af de private alternativer er derfor begrænset. Det er 3 pct. af de elever, der tilgår en gymnasial uddannelse, der går på en privat institution.

2.2.1.3 Kostafdelinger på gymnasier

Der er ikke godkendt nye kostafdelinger på de almene gymnasier, siden staten overtog gymnasierne fra amterne i 2007. Det er derfor ikke normen, at der er statslige tilskud til kosttilbud på de gymnasiale uddannelser. Kun 7 ud af 121 almene gymnasier har en kostafdeling med statstilskud. Dertil kommer, at erhvervsskolerne i dag efter den gældende lovgivning ikke kan få statstilskud til kostelever på hhx og htx. De syv kostafdelinger på de offentlige almene gymnasier er spredt rundt i landet. .

De private gymnasiers udbud af kostafdelinger reguleres ikke centralt. På de private gymnasier findes i dag syv kostafdelinger, som modtager statstilskud til deres kostele-

ver. Kostafdelingerne på de private gymnasier er geografisk spredt i Danmark med kostafdelinger på Sjælland, Fyn, Sønderjylland samt i Midt-, Vest- og Nordjylland.

2.2.1.4 Vejledning

Elever på de gymnasiale uddannelser modtager vejledning undervejs i uddannelsen. Vejledningen dækker bl.a. valg af ungdomsuddannelse (i forhold til eventuelt omvalg), valg af studieretning, faglig vejledning, karriereønsker samt uddannelsesvalg efter gymnasiet mv.

2.2.1.5 Befordring

Elever på gymnasiale uddannelser kan opnå rabat ved kørsel med offentlig transport mellem bopælen og uddannelsesinstitutionen. Øvrige regler om befordring på ungdomsuddannelsesområdet fremgår af afsnit 2.3.2.2.

2.2.2 Barrierer for at gøre brug af frit valg

Der er en række forhold, der har indvirkning på valget af ungdomsuddannelse, herunder valget af gymnasial uddannelsesinstitution. Følgende fire forhold kan fremhæves:

- Reglerne for elevfordeling mellem stx- og hf-institutioner har indflydelse på hvilken institution, en ansøger kan optages på, jf. det eksisterende afstandskriterium.
- Der er forholdsvis få private gymnasier og derfor et begrænset udbud af private alternativer, særligt i visse områder af landet.
- Der er forholdsvis få udbudssteder af erhvervsgymnasial uddannelse. Undervisningsministeriet har dog gennemført en analyse af udbuddet af erhvervsgymnasiale uddannelser, og på den baggrund har Undervisningsministeriet arbejdet på at dække eventuelle huller i uddannelsesdækningen.
- I forlængelse heraf kan det påpeges, at der ikke findes erhvervsgymnasiale uddannelser på private institutioner.

2.3 Frit valg på erhvervsuddannelser

Elever, der forlader grundskolen, kan som udgangspunkt frit vælge, på hvilken erhvervsuddannelse og på hvilken skole de vil begynde, hvis de opfylder adgangskravene, som er beskrevet i lov om erhvervsuddannelser. Når eleven indgår en uddannelsesaftale, fx i forbindelse med start på hovedforløbet, vælger eleven efter aftale med praktikvirksomheden, hvilken skole eleven ønsker at blive optaget på. Hvis den skole, eleven ønsker, ikke har plads, skal skolen drage omsorg for, at den pågældende kan optages på en anden skole, der udbyder den pågældende uddannelse.

Erhvervsuddannelserne starter med et grundforløb, som er delt i to, og et hovedforløb. Grundforløbets 1. del er for elever, som starter inden august året efter afsluttet 9. eller 10. klasse, mens elever som eksempelvis har en uddannelsesaftale med en virksomhed, har været optaget på grundforløbets 1. del eller har gennemført 1 år af en gymnasial uddannelse, typisk starter på grundforløbets 2. del. Der er ligeledes regler for elevernes adgang til at starte direkte på erhvervsuddannelsens hovedforløb.

Boks 3

Juridisk grundlag for fritvalg på erhvervsuddannelsesområdet

- Ifølge lov om erhvervsuddannelser kan alle, der opfylder adgangsbetingelserne, frit vælge, på hvilken uddannelse de vil begynde. Der er 104 uddannelser at vælge mellem. 31 uddannelser er dog dimensioneret, se nedenfor.
- Lov om erhvervsuddannelser giver ligeledes frit valg med hensyn til valg af uddannelsessted, forudsat skolen udbyder den pågældende uddannelse og har plads.
- Elever med en uddannelsesaftale med virksomhed vælger efter aftale med virksomheden, hvilken skole eleven ønsker at blive optaget på.
- For elever uden en uddannelsesaftale indbærer adgangsbetingelserne pt., at den pågældende som udgangspunkt skal bestå prøver i folkeskolen eller tilsvarende med et karaktergennemsnit på mindst 2,0 i henholdsvis dansk og matematik. Fra august 2019 ændres udgangspunktet til, at eleven skal bestå folkeskolens afgangseksamen og ved denne eller en tilsvarende prøve opnå et karaktergennemsnit på mindst 2,0 i henholdsvis dansk og matematik. Både nu og fremover kan elever uden uddannelsesaftale dog få til en erhvervsuddannelse gennem en optagelsesprøve i kombination med realkompetencevurdering på erhvervsskolen.
- Ifølge lov om erhvervsuddannelser kan der være indført dimensionering på udvalgte uddannelseser. I 2018 er 31 uddannelser dimensionerede.
- Lov om befordringsrabat til uddannelsessøgende på ungdomsuddannelser m.v. understøtter det frie valg derved, at uddannelsessøgende og deltagere har ret til rabat ved køb af abonnementskort til befordring med bus, tog og metro i den offentlige servicetrafik, når de gennemgår uddannelse eller deltager i uddannelsesforløb i medfør af bl.a. lov om erhvervsuddannelser.
- Bekendtgørelse om tilskud til visse befordringsudgifter for elever under erhvervsuddannelse eller landbrugets grunduddannelse regulerer mulighederne for at få tilskud til befordringsudgifter for rejsen til og fra indkvarteringsstedet og for rejsen mellem dette og den sædvanlige bopæl i forbindelse med weekend og påske- og juleferie.
Der er efter bekendtgørelse om optagelse på kostafdelinger og om betaling for kost og logi ved institutioner for erhvervsrettet uddannelse mulighed for visse erhvervsuddannelseselever for optagelse på en kostafdeling med tilskud.

Det fremgår af afsnit 2.2, at størstedelen af en ungdomsårgang vælger en gymnasial ungdomsuddannelse. Det fremgår ligeledes, at 16 pct. gik i gang med en erhvervsuddannelse lige efter grundskolen i 2016 (opgjort efter 3 måneder). Adgangen til erhvervsuddannelserne er reguleret i lov om erhvervsuddannelser.

Erhvervsuddannelserne er som hovedregel tilrettelagt som vekseluddannelser, således at en del af uddannelsen foregår som skoleundervisning mens andre dele foregår i praktik på en virksomhed. Elever skal som led i deres erhvervsuddannelse i praktik enten i en virksomhed eller, hvis dette ikke kan lade sig gøre, i skolepraktik, hvor det er skolen som står for praktikken indtil eleven opnår en uddannelsesaftale med en virksomhed.

2.3.1 Anvendelsen af det frie valg

I erhvervsuddannelsens grundforløb 1 vælger eleverne mellem fire forskellige hovedområder. Ved start på grundforløbets 2. del skal eleverne vælge, hvilken af de 104 erhvervsuddannelser eleverne vil begynde på. I *tabel 5* nedenfor ses hvordan eleverne fordelte sig på hovedområder i 2016.

Tabel 5. Overgang til erhvervsuddannelserne 3 mdr. efter afslutning på grundskolen, 2016

	2016
Erhvervsfaglige uddannelser	100%
Erhvervsuddannelserne, grundforløb 1 for helt unge	100%
Fødevarer, jordbrug og oplevelser (grundforløb 1)	13%
Kontor, handel og forretningsservice (grundforløb 1)	21%
Omsorg, sundhed og pædagogik (grundforløb 1)	17%
Teknologi, byggeri og transport (grundforløb 1)	48%
Hovedtotal	100%

Kilde: Undervisningsministeriets databank

Den altovervejende del af erhvervsuddannelser udbydes af institutioner for erhvervsrettet uddannelse (erhvervsskoler) eller andre offentlige institutioner, mens private udbydere står for en mindre del. Ved den seneste udbudsrunde i 2017 fik seks private udbydere retten til at udbyde en erhvervsuddannelse. For at sikre et ensartet nationalt kompetenceniveau hos de færdiguddannede skal private udbydere i det væsentlige leve op til de samme krav som institutioner for erhvervsrettet uddannelse.

2.3.2 Eksisterende tiltag, som kan fremme frit valg

Der findes allerede tiltag som fremmer det frie valg på erhvervsuddannelserne. Nogle af disse fremhæves nedenfor.

2.3.2.1 Kostafdelinger

43 erhvervsskoler har en kostafdeling tilknyttet institutionen. 10 af disse kostafdelinger er tilknyttet en landbrugsuddannelse. Optagelse på en kostafdeling kan ske for elever, som modtager undervisning i henhold til lov om erhvervsuddannelser. Elever på landbrugsuddannelserne og landbrugets lederuddannelse skal tilbydes optagelse på en kostafdeling. For øvrige erhvervsuddannelser er det et optagelseskriterium, at en kostelev skal have mere end fem kvarters transporttid fra sin bopæl til nærmeste skole, som kan tilbyde eleven undervisning, for at vedkommende vil kunne optages med tilskud.

Der gælder forskellige regler for fastsættelsen af egenbetaling på tværs af erhvervsuddannelserne. For landbrugsuddannelserne gælder det, at den maksimale egenbetaling er fastsat på bekendtgørelsesniveau til 22.000 kr. per årselev. For de øvrige erhvervsuddannelser fastsættes den årlige maksimale egenbetaling for kostafdelingsophold på de årlige finanslove og udgør 20.330 kr. per årselev i 2018.

2.3.2.2 Befordring på erhvervsuddannelserne

Staten yder rabat til befordring for erhvervsuddannelseselever mellem bopæl og skole. Rabatten ydes som refusion til trafikelskaber mv.

Der ydes tilskud til befordring mellem hjem og kostafdeling og mellem flere undervisningsafdelinger på samme dag for erhvervsuddannelseselever uden uddannelsesaftale.

Elever, som bor på skolehjem under grundforløb 1 eller 2, kan få tilskud til befordringsudgifter for rejsen til og fra indkvarteringsstedet og for rejsen mellem dette og den sædvanlige bopæl i forbindelse med weekend og påske- og juleferie, hvis

- 1) eleven ikke har uddannelsesaftale med en praktikvirksomhed,
- 2) elevens samlede skolevej er på mindst 20 km,
- 3) elevens indkvartering skyldes, at undervisningen ikke findes inden for en daglig transporttid på 5 kvarter fra elevens bopæl, og
- 4) hvis eleven ikke modtager befordringstilskud efter andre regler.

Elever med uddannelsesaftale og som har særligt store befordringsudgifter i forbindelse med skoleundervisningen kan få tilskud hertil, hvis betingelserne i øvrigt er opfyldt.

2.3.2.3 Trepert II - tilstrækkelig og kvalificeret arbejdskraft og praktikpladser

Med aftale om tilstrækkelig og kvalificeret arbejdskraft og praktikpladser blev der indført flere ordninger, som gør valget af en erhvervsuddannelse mere frit. Aftalen har som målsætning, at der årligt skabes flere praktikpladser – stigende mod mindst 8.000-10.000 flere praktikpladser årligt end i dag – så flere unge vælger og gennemfører en erhvervsuddannelse.

De ekstra praktikpladser skal realiseres gennem en række initiativer, herunder styrkede økonomiske incitamenter til at oprette praktikpladser, dimensionering af uddannelser, som isoleret set mindsker det frie valg, oprettelse af fordelsuddannelser, hvor eleverne har større sikkerhed for en praktikplads mv.

2.3.3 Barrierer for det frie valg

En række forhold har indflydelse på det frie valg på erhvervsuddannelsesområdet. Vigtigst er det, at der flere steder i landet er langt mellem uddannelsesinstitutioner. Nogle steder skal unge bruge over 30 minutter for at komme til nærmeste uddannelsessted². Dette gør sig især gældende i forhold til erhvervsuddannelserne. Der er ca. 80 institutioner for erhvervsrettet uddannelse i Danmark, som er fordelt over hele landet. Det er ikke alle erhvervsuddannelser, som udbydes på alle erhvervsskoler, hvilket heller ikke vil være muligt, da mange uddannelser kun har et elevgrundlag til at blive udbudt på en eller få skoler. En undersøgelse fra Danske Regioner peger på, at jo længere tid eleverne skal bruge for at komme til en erhvervsskole desto, højere er frafaldet³.

² Danske Regioner: Fremtidens Ungdomsuddannelser (2017)

³ D.o.